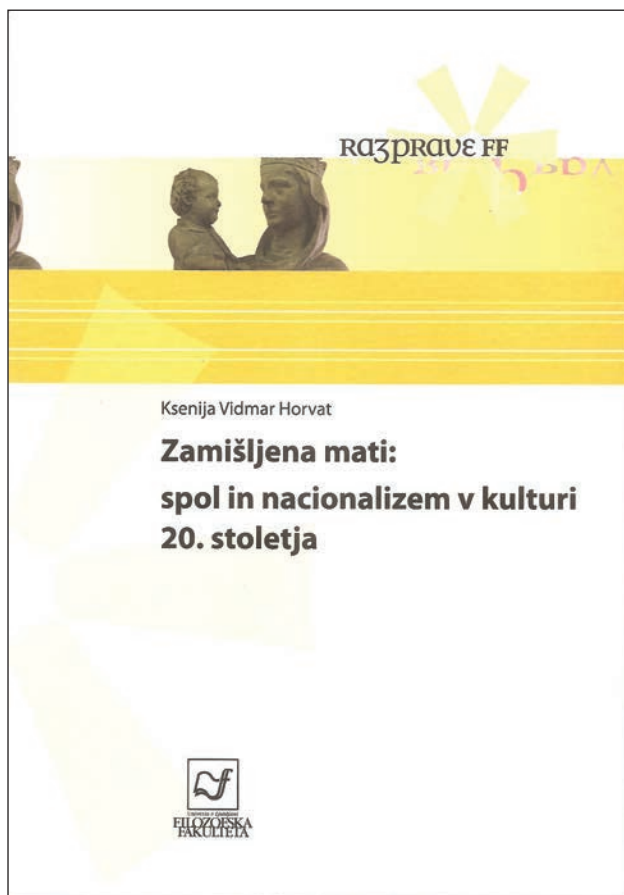

period in Slovenia. In all three periods, the analysis follows the representations of mothers and motherhood in relation to broader social topics of national reproduction, patriotism and collective cultural life.

A key author's finding is that, nuances in representations of motherhood notwithstanding, and which relate to different social meanings of women's collective roles and missions, the common theme of motherhood as the woman's prime task remains unchallenged in all three historical contexts. Motherhood is and remains unanimously marked by the binary aura of biological mission and social debt to the nation. It is a key ideological element and cultural signifier of women in Yugoslav, Slovene as well as the U.S. national space and, in this sense, presents a core social heritage of modern and postmodern nationalisms of the past "short century".

The author's study is situated in cultural analysis of selected cases from the Slovene and U.S. press after World War II. It includes images of "partisan mother" in socialist women's press in the immediate postwar era, "romantic" and "heroic" mothers, illustrated with the help of media ethnographic voices from American magazines, and "melodramatic mother" who could be found amidst the nominees for the "Slovene Women of the Year" award in the first decade of the transition. To this, two additional portraits of the "Romani mother" and Yugoslav "mother",

Jovanka Broz, are included, whereas a special chapter also is dedicated to the memories of postsocialist generation of daughters of their mothers in socialism. The aim of this empirical case-studies investigation is to compose a comparative framework for the identification of key structural continuities, as well as historical discontinuities, by which hegemonic images of women's collective role as mothers are being sustained and reproduced in the 20th century realm of culture.

As emphasized in many places throughout the book, these images are tainted by patriarchal sexual and gender ideologies, but also by racial, class and generational discourses which determine the borders of belonging and non-belonging of different groups of women to the cultural space of the nation. In this sense, the book of Ksenija Vidmar Horvat, *Imagined Mother* (with the obvious allusion to Benedict Anderson's work) is meant as a contribution to the tradition of postcolonial feminist studies of nationalism which situates itself as a critique of both, modern (masculine) theories of nationalism on the one hand; and ethno- and Euro-centric historical cultural examinations of the nation on the other.

Avust Lešnik

Almerigo Apollonio (2014): LA «BELLE ÉPOQUE» E IL TRAMONTO DELL'IMPERO ASBURGICO SULLE RIVE DELL'ADRIATICO (1902-1918). Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, Trieste, 2 knjigi, 991 strani.

Leta 2014 je založba Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia v Trstu v seriji Fonti e Studi per la Storia della Venezia Giulia, s. II, vol. XXIII, izdala zajeto delo Almeriga Apollonia z naslovom *La «Belle époque» e il tramonto dell'Impero Asburgico sulle rive dell'Adriatico (1902-1918)*. *Dagli atti conservati nell'Archivio di Stato di Trieste*. Zaradi obsežnosti gradiva je delo predstavljeno v dveh zvezkih: prvi z naslovom *Gli anni prebellici* zajema obdobje od 1902-1914, drugi z naslovom *La Grande Guerra* pa obdobje od 1914-1918. Na koncu sledi Dodatek (*Appendice*) s podrobnejšimi podatki o tržaškem trgovskem prometu, lokalni industriji, društvenem življenju, razširjenosti tiska, naraščanju življenjskih stroškov in cen v času vojne, kakor tudi o revščini prebivalstva zaradi pomanjkanja oskrbe ter nataliteti in umrljivosti tržaškega prebivalstva v času vojne. Delo zaključuje še imensko kazalo in pregled publicistične založništva Deputazione di Storia Patria.

Almerigo Apollonio, Pirančan po rodu (1928), se je zgodovinski stroki posvetil šele po letu 1989, vendar je v preteklih 25-ih letih raziskal in obdelal številna po-

glavja novejšje zgodovine, tako z ožjega območja Istre in samega Pirana, kakor tudi širšega območja nekdanjega Avstrijskega primorja. Zlasti za obdobje druge polovice 19. stoletja oziroma čas med obema vojnama, so značilna njegova dela, kot npr. »Autunno Istriano« (Edizioni Italo Svevo, 1992), *Libertà autonomia nazionalità. Trieste, l'Istria e il Goriziano nell'impero di Francesco Giuseppe: 1848-1870* (Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, Trieste 2007), *Dagli Asburgo a Mussolini. Venezia Giulia 1918-1922* (Istituto Regionale per la Cultura Istriana, Libreria Editrice Goriziana, 2001), *Venezia Giulia e fascismo* (Istituto Regionale per la Cultura Istriano-fiumano-dalmata, Libreria Editrice Goriziana, 2004) in nekaj drugih objav.

Pričujoče delo z naslovom *La «Belle époque» e il tramonto dell'Impero Asburgico sulle rive dell'Adriatico (1902-1918)*, lahko torej ocenimo kot nekakšno dopolnjeno izdajo njegovega dosedanjega dela, kakor tudi novejšega italijanskega zgodovinskega, posvečenega 100-letnici prve svetovne vojne. Celotno delo prinaša številne nove, kritične a tudi polemične poglede in ocene ob navedeni literaturi v opombah, kakor tudi ob interpretaciji arhivskih virov, ki jih je avtor zadnjih 5 let vztrajno in sistematično zbiral in pregledoval v Državnem arhivu v Trstu.

Svoje obsežno delo pričenja z daljšim zgodovinskim uvodom, s katerim je želel italijanskega bralca (!) seznaniti s postopnim in zapletenim razvojem avstrijske monarhije tekom 19. stoletja. Deželno politično življenje, zlasti v Trstu, je bolj poglobljeno orisano za obdobje od 1896 do 1902, saj ta oris ponuja, kot je zapisal v uvodu, možnost podrobnejše analize rojstva socialističnega gibanja na Tržaškem, vse do krvavih dogodkov leta 1902, ki jih osvetljuje na osnovi doslej še ne dovolj skrbno in temeljito pregledanega arhivskega gradiva. Zaradi jasnosti in preglednosti je celotno obdobje od 1903 do julija 1914 podal v analitični obliki, torej korak za korakom, od leta do leta z orisom najpomembnejšega dogajanja na političnem in družbeno-ekonomskem področju na območju Trsta, Istre in Goriške; enovitost zgodovinskega diskurza je podana v odnosu med politično oblastjo in družbenim dogajanjem, ekonomski razvoj pa je prikazan predvsem v kontekstu socialnih in nacionalnih gibanj znotraj Avstrijskega primorja oziroma njegovih upravnih enot.

Tudi obdobje prve svetovne vojne ni zajeto v vsej svoji kompleksnosti, saj se mu ni zdelo potrebno, kot uvodoma navaja, da bi v svoj prikaz vključeval zunanje-politične odnose med habsburškim cesarstvom in Italijanskim kraljestvom, ravno tako je iz svoje obravnave skoraj v celoti izključil vojaške vidike spopada. Celotno obdobje 1914-1918 je v kontekstu tedanjih družbeno-političnih razmer analiziral v štirih fazah: prva zajema obdobje italijanske nevtralnosti od 27. julija 1914 do 23. maja 1915, druga od italijanskega vstopa v vojno, 24. maja 1915 do smrti cesarja Franca Jožefa, 21. novembra 1916, tretja z nastopom cesarja Karla, 1. decembra 1916

do ponovnega odprtja dunajskega parlamenta in obnove ustavnega življenja, 31. decembra 1917, in četrta faza leto 1918 s propadom habsburške monarhije. V epilogu svojega obsežnega dela je zajel predvsem razloge za propad cesarstva, zlasti pa je svojo kritično ost naperil do položaja v Avstrijskem primorju s politiko c. k. namestništva v obdobju princa Konrada Hohenloheja, italijanskega nacionalno-liberalnega tabora v Trstu, do položaja in vloge socialdemokratske stranke, slovenskega političnega tabora in težav njegovega vodstva v okviru političnega društva Edinost, kakor tudi z oceno italijanskega političnega razreda v okviru Avstrije in razlogov za njegovo politično-ekonomsko premoč na območju Avstrijskega primorja.

Gledano nekoliko širše, habsburška monarhija seveda s svojo dolgo in razgibano zgodovino znotraj sistema evropskih velesil, zlasti od vzpostavitve ustavnega sistema leta 1861 pa tja do konca prve svetovne vojne, zaseda v obsežni evropski bibliografiji eno najvidnejših mest. Zanimanje za to obdobje v okviru samega avstrijskega kot tudi širšega, mednarodnega zgodovinskega je povezano z njeno osrednjo vlogo v srednjeevropski zgodovini, kakor tudi z mejniki in epohalnimi spremembami, ki jih je habsburško cesarstvo doživelo v 19. stoletju, zlasti v obdobju ustavne dobe oziroma vzpostavitve dualizma pa do konca prve svetovne vojne.

Pri tem tok zgodovine, ki je Avstrijsko primorje, kasnejšo Julijsko krajino s Trstom, Istro in Goriško dolgotrajno vzdrževal v napetosti notranjih, kakor tudi zunanjih političnih in nacionalnih antagonizmov, ni le ideološko in politično pogojeval interpretacij zgodovinske preteklosti, temveč je usmerjal tudi metodološke pristope zgodovinopisja k družbeno-političnim in etničnim vprašanjem, k velikim institucionalnim vidikom ter izgrajevanju oziroma preoblikovanju tez. Tako je zgodovinopisje o Avstrijskem primorju, zlasti pa o Trstu in Istri še vedno nekako oddaljeno od moderne zgodovinske obravnave, čeprav sodelovanje zgodovinarjev z obeh strani meje pri konceptualnih razpravah, izmenjava informacij o novo dostopnih virih in literaturi ter skupno projektno delo, nedvomno predstavljajo pomemben napredek znotraj historiografije o skupnem prostoru.

Novejše obravnave navedenega območja z ekonomskega, upravnopolitičnega in narodnostnega vidika, ki jih zasledimo v delih E. Apiha, A. Are, P. Zillerja, M. Cattaruzze, S. Rutar, N. D'Alessia in mnogih drugih, kažejo na preseganje nacionalnih identitet, ki je v preteklem stoletju bistveno definiralo pisanje zgodovine »stičnih prostorov« in ostalo močno zaznamovano z nacionalno-politično paradigmo ter je kot tako predstavljalo eno najpomembnejših ločnic v skupnem prostoru. V vrsto teh avtorjev se je s svojo plodno obravnavo obmejnega prostora doslej uvrstil tudi Almerigo Apollonio, vendar v pričujočem delu sledi svojemu prepričanju, da je zgodovina zadnjega desetletja na območju Avstrijskega primorja, zlasti pa Trsta, še vedno polna mitov glede posameznih dogodkov in osebnosti, zato je nepristranski opazovalec v želji, da bi se dokopal do spoznanj, »kaj se je v resnici dogajalo«, primoran v temeljito raziskavo arhivskih virov, pri tem pa naj to ne bi izzvenelo kot nezaupanje in nespoštovanje zgodovinskih sintez zgoraj naštetih avtorjev. Presežena vizija o nekdanjem habsburškem Trstu kot mestu blagostanja, socialnega miru, vzajemnosti ter imunosti do nacionalistične in voluntaristične študentske mladine, je po njegovem mnenju ena tistih problematik, ki jih je bilo potrebno na novo pretehtati in preučiti. Ravno tako so po njegovem sporni poskusi iz preteklosti, da bi iredentistično gibanje ob zatonu cesarstva predstavljalo bazo za začetke raznarodovanja in razmah bodočih tragedij, saj naj bi šlo za mite in izročilo, ki pogosto zmedejo opazovalca tedanjega družbeno-političnega dogajanja, ki ga lahko verodostojno rekonstruiramo le na podlagi podrobne raziskave arhivskih virov. Pri tem naj bi bilo po njegovem treba tudi spomniti na razloge zaradi katerih so nastala nekatera zmotna prepričanja in preko katerih vzporednih procesov so se ti miti tudi uveljavili. Politična klima v desetletjih po osvoboditvi in ne le v fašističnem obdobju, naj bi namreč pripomogla k znanim tradicionalnim stališčem o urejenosti avstrijske uprave, ki je slonela na sposobnem birokratskem aparatu in katerega urejenost, poštenost in doslednost se je zdela v primerjavi s ka-

snejšo italijansko upravo naravnost izjemna. Pri tem, naglašava avtor, pogosto pozabljamo na negativne plati habsburške monarhije, ki je sicer temeljila na čvrstosti birokratskega sistema, a ni bila sposobna reševati nekaterih temeljnih problemov. »Včerajnji svet« habsburškega obdobja, ki ga tako pronicljivo opisuje Stefan Zweig (*Der Welt von Gestern*, Zürich, 1976) po Apollonijevem mnenju, ni bil prevrednoten le v Avstriji in dobršnem delu nasledstvenih držav, temveč ga še dandanes prikazujejo kot primer sožitja in moderne koalicije narodov, primerljiv z današnjo Evropsko unijo, vendar avtor pri tem grozeče opozarja pred takimi utvarami in idealističnimi prispodobami, saj naj bi pri tem pozabljali na velike nacionalne antagonizme znotraj cesarstva in vzroke za njihovo nenehno zaostrovanje v zadnjem desetletju njegovega obstoja.

Ravno kot pripadniki Evropske unije, ki ji še ni uspelo tesneje povezati svojih članic, bi morali po avtorjevem mnenju, temeljiteje spoznati in preučiti stroj habsburške monarhične tvorbe in spoznati preteklost njenega ustavnega obdobja (1861–1914), da bi lahko povlekli nekatere podobnosti z današnjim časom, hkrati pa se ootresli nekaterih »licemerskih nagibov« do njene lažne zakonitosti in obsedenosti z njenim *Besitzstand*, se pravi ohranitvi njene oblastne strukture, pomanjkljivo solidarnostjo in enakostjo med različnimi narodi.

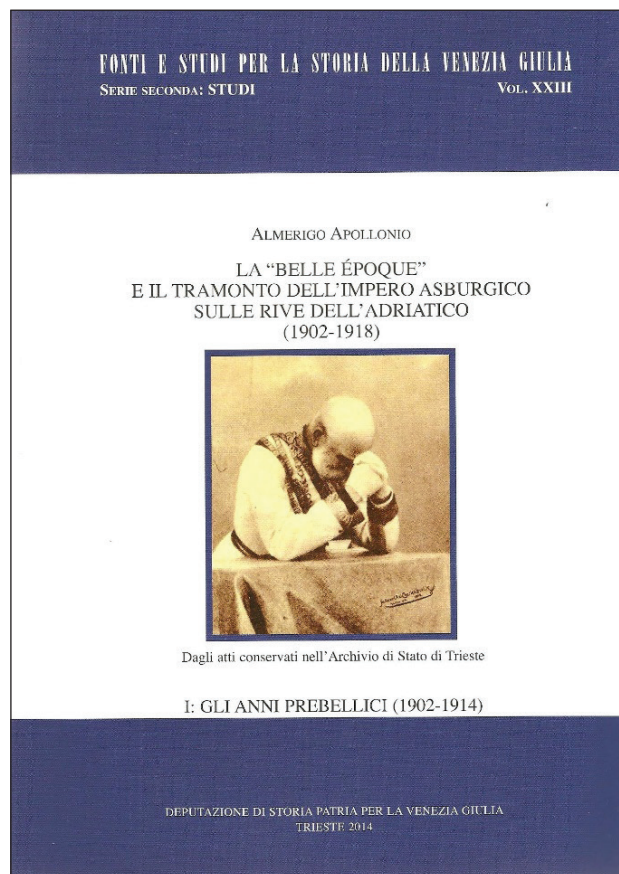
Prebiranje njegovega dela, naj bi po avtorjevem trdnem prepričanju torej prispevalo k temu, da bi lahko s pomočjo številnih argumentov dokazali »nezgodovinskost različnih aktualnih zgodovinskih ocen«, ne da bi se ob tem vračali na stara in preživela historična nacionalistična stališča. Njegov osrednji namen pa je vendarle ta, da bi prikazal razvoj političnega, ekonomskega in družbenega življenja v treh pokrajinah takratnega Avstrijskega primorja od leta 1902 do 1914 oziroma čas prve svetovne vojne v kontekstu tedanjih širših evropskih razmer. Tako je v svojih dveh knjigah posebej analiziral in izpostavil:

1. habsburško vladno politiko na splošno in v odnosu na avtonomistične pokrajinske ustanove, ki so bile v rokah italijanskih političnih strank;
2. rojstvo in širitev socialističnega delavskega gibanja ter njegovo problematiko;
3. nagibe nacionalnih meščanskih slojev do nacionalizmov (s posebnim orisom slovenskega »nacionalnega socializma« po češkem vzoru);
4. značilnosti italijanskega demokratično-republikanskega radikalizma;
5. strategijo države pri vzpodbujanju »preračunanega spopada« med nacionalističnimi gibanji;
6. priprave na »preventivno vojno« v avstrijskih vojaških krogih (tudi proti Italiji) po letu 1906;
7. nekatere opozorilne znake o pripravi novega absolutističnega obdobja po mesecu juliju 1914;
8. pomanjkljive priprave na vojno na avstrijskih tleh na ekonomskem področju in hude posledice storjenih napak;

9. vojaško diktaturo v prvem obdobju vojne in njegove posledice (uporaba nezakonitih ukrepov žandarmerije in vojaških poveljstev);
10. pozicioniranje slovenskih strank v kontekstu po-vojnih razmer;
11. atentat na predsednika vlade Stürghka in njegove posledice; Karlova zasedba prestola in sklicanje parlamenta;
12. neprepričljiv umik vojaških krogov in pučistov iz leta 1914 ob ponovni vzpostavitvi ustavnosti v monarhiji;
13. vzpon socialistov kot zakonitih dedičev cesarstva;
14. zmagoslavje nacionalističnih strank v imenu Wilsonove demokratičnosti.

Nekatera od navedenih tem in poglavij naj bi bila po avtorjevem mnenju povsem nova, druga naj bi vzbujala vtis, da je imel revizionistične namene, pri tem pa naj bi si v prvi vrsti prizadeval, da bi bralec razumel razloge, ki so narode monarhije oziroma posamezne nacionalne voditelje v okviru lastnih interesov in težav vodili do odločitev, ki so vplivale na spremembo javnega mnenja in negotovo prihodnost monarhije. Na koncu avtor izraža tudi željo, da bi bralci iz pričujočega dela spoznali nekoliko širšo in bolj realno oceno dogajanja, ki je odločalo o nadaljnji usodi Avstrijskega primorja oziroma Julijske krajine, ne le kot »posebne italijanske obmejne province«, temveč kot raznolike politično-ekonomske tvorbe avstrijskega cesarstva, ki je sicer kazala svojo solidno strukturo, vendar zaradi pomanjkanja jasnejše vizije nesposobne, da bi poiskala svoje pravo mesto v federalni preosnovi monarhije na njenih novih demokratičnih temeljih.

Pričujoče delo Almeriga Apollonia torej nedvomno predstavlja pomemben doprinos k dosedanjemu poznavanju navedene problematike, saj odpira vrsto novih vprašanj in ponuja različne odgovore na centrifugalno dejavnost posameznih nacionalnih gibanj, odnosa posameznih historičnih dežel in njenega prebivalstva do dinastije, kakor tudi prepletenosti ter soodvisnosti med obema polovicama monarhije po vzpostavitvi dualizma leta 1867. Ob njegovem velikem zanimanju in poznavanju prostora celotne habsburške monarhije, pa je seveda nenehno v ospredju njegovega preučevanja in zanimanja predvsem območje Avstrijskega primorja s Trstom, Istri in Goriško. Posamezna poglavja prve knjige z obravnavo obdobja od leta 1902 do 1914 tako sledijo pomembnemu dogajanju na domačih in italijanskih tleh, ki je nedvomno v letih pred prvo svetovno vojno zlasti v Trstu in Istri odločujoče vplivalo na strategijo in taktiko italijanskih liberalno-nacionalnih krogov ter pri njih krepilo iredentistične težnje. Pri tem pa, če pustimo ob strani vprašanja univerze v Trstu, štetja prebivalstva in slovenskega bogoslužja, vendarle ob dosedanjih študijah tako italijanskega, slovenskega kot hrvaškega zgodovinarstva, pogrešamo celovitejšo in koherentnejšo obravnavo vsaj treh temeljnih vprašanj, ki so vplivala na nadaljnji razvoj in usodo tega območja:

1. odnos italijanskih liberalno-nacionalnih krogov do slovenskega in hrvaškega življa na območju Avstrijskega primorja, zlasti pa v Istri. Razen glede nekaterih političnih vprašanj, ki so se nanašala na enakopravnost zastopstva v deželnih zborih in odborih, so italijanske stranke tako leve kot desne opcije, sledile italijanski nacionalni ideji o ohranitvi dominantnih pozicij, saj je temu naravnemu toku politične elitizacije italijanske nacije sledila tudi njihova nesporna gospodarska, politična in kulturna premoč nad slovanskim življem. Italijanski liberalno-nacionalni tabor je zato odločno preprečeval kakršno koli možnost enakopravnosti s Hrvati in Slovenci, ali pa se je odločno protivil vsakršnemu političnemu ukrepu državnih oblasti, ki bi Hrvatce in Slovence privedel v enakopraven položaj z njim.
2. ponesrečeni poskus nacionalnega kompromisa v Istri, ki ga avtor pripisuje predvsem Hrvatom, lahko seveda pripišemo predvsem omahljivi vztrajnosti avstrijskih oblasti, zlasti pa c. k. namestništva v Trstu, kakor tudi notranjega ministrstva, da ni uspelo prisiliti italijanske poslanske večine, da bi v deželnem zboru priznala jezikovno enakopravnost vseh treh nacionalnih komponent. Avstrijski sistem volilnih kurij in cenzusa, ki se je v deželnih

zborih obdržal vse do padca monarhije, s svojo kompleksnostjo in statičnostjo v Istri pač ni uspel zdržati pritiska italijanske nacionalne ideologije in je tako avstrijska politika kljub teoretičnim predpisom in zakonom o enakopravnosti jezikov v ustavi nekako vse do leta 1914 ohranjala privilegije, ki jih je uživalo italijansko prebivalstvo zaradi socialnega sestava, tradicionalnega prevladovanja italijanskega jezika v šolah in uradih ter zaradi nedemokratskega sestava političnih predstavništev. Kljub temu pa lahko vladna prizadevanja, zlasti pa prizadevanja c. k. namestnika princa Konrada Hohenloheja, razumemo kot neke vrste institucionalni poskus za zaščito etnij in edino konkretno dediščino cesarstva za rešitev vprašanja nacionalnega sožitja v Istri.

3. politika »novega kurza«, povezana s krogom pravaških dalmatinskih politikov v obdobju od 1897 do 1905/6, v okviru katere je imela pomembno mesto tudi ideja o italijansko-slovanskem sporazumu in sodelovanju. »Novi kurz« je namreč s svojim »italijanskim postulatom« prestopil dualistično mejo, saj je onstran te meje odprl vprašanja kompromisa z Italijo na območju Avstrijskega primorja, to pa je storil, ne da bi bil hkrati pripravljen vzeti v poštev tudi slovensko narodno vprašanje, to je vprašanje, ki je pripadalo avstrijski državni polovici. V prepletu političnih in nacionalnih antagonizmov v prvem desetletju 20. stoletja, sledimo torej v krogu Političnega društva Edinost, ki mu Apollonio posveča relativno veliko pozornosti, tudi ideološkimi konfliktom, ki jih v okviru slovenske nacionalne politike zaznamujejo klerikalno-liberalna nasprotja, oziroma razhajanja s stališči in programi socialdemokratov, pa tudi mnogo nevarnejši konfliktom, ki so jih sprožala čedalje radikalnejša stališča hrvaških pravaških politikov in njihovo vsiljevanje hrvaškega državnega prava, bodisi v okviru Političnega društva za Hrvate in Slovence v Istri, bodisi v krogu dalmatinskih pravašev okoli Trumbića, Supila in Tresić-Pavičića. Proti pritiskom in vsiljevanju hrvaškega državnega prava na eni in italijanskega historičnega prava na drugi strani, je slovenskemu političnemu taboru preostajalo le vztrajanje na naravnem pravu in ljudski suverenosti oziroma političnemu programu Zedinjene Slovenije, ki pa mu avtor pripisuje značaj slovenskega iredentizma oziroma teženj po prisvojitvi Trsta.

V drugi knjigi, ki zajema obdobje prve svetovne vojne med leti 1914 in 1918, so tako najbolj polemična ravno uvodna poglavja o italijanskem iredentizmu oziroma intervencionizmu od proglasitve nevtralnosti do italijanskega vstopa v vojno na strani antantnih sil. Italijanskemu iredentizmu avtor namenja razmeroma malo pozornosti, čeprav je le-ta po združitvi Italije pa tja do italijanskega vstopa v trozvezo leta 1882 že poudarjal

pravo Italije do zasedbe »neodrešenih dežel« (*terre irredente*) z argumenti, da naj bi šlo za ozemlja, ki naj bi bila v nacionalnem pogledu italijanska in naj bi se nahajala znotraj »naravnih meja« Italije. V obdobju »novega liberalizma« Giovannija Giolittija z obnovo trozveze leta 1902, so dozorevale nacionalistične aspiracije novega tipa, ki so zlasti izbruhnile po aneksiji Bosne in Hercegovine leta 1908. Diskurz o iredentizmu kot možnem razrednem orožju, kot korak k militarizmu in ekspanzionizmu je bil v krogih nacionalistov in desničarskih iredentistov čedalje bolj prisoten. Če k temu prištejemo še skupino tržaških iredentistov (Timeus-Fauro, Tamaro, Alberti, Xydias), zlasti pa Timeusov besednjak, poln nasilja in sovraštva, ki odraža ne le zaostretev nacionalne borbe v Avstrijskem primorju, temveč tudi novo etično-politično klimo italijanskega nacionalizma, ki je temeljila na preseganju demokratskih in liberalnih vrednot in se zavzemala za priključitev Trsta k Italiji (vse te problematike se avtor v svojem delu žal ne dotika), je njegova teza o iredentizmu kot mitu in pretiranem strahu v avstrijskih vladnih oziroma vojaških krogih, dokaj neprepričljiva oziroma neverodostojna. Ob številnih in izčrpnih študijah Sabbatuccija, Perfettija, Volpeja, Seton-Watsona in mnogih drugih, je težko sprejeti avtorjevo tezo, da je iredentizem na italijanskih tleh le odraz mnogolične nacionalne retorike po obdobju združitve Italije, ki so jo desetletja gojili ljudski pesniki, nekoliko bolj učinkovito pa profilirali taki duhovi kot sta bila Carducci in D'Annunzio in da gre pri iredentizmu zgolj za drugorazredno komponento nacionalne kulture, ki je pridobila na politični veljavi zahvaljujoč izrednim razmeram, ki so nastopile z izbruhom prve svetovne vojne. Ravno tako je težko sprejeti njegovo trditev, da ob izbruhu sovražnosti leta 1915 ni bilo nobenih stikov in odnosov med krogi liberalno-nacionalne stranke v Trstu in uradnimi krogi Italijanskega kraljestva (dovolj je navedi le misije Teodorja Mayerja, lastnika lista *Il Piccolo*, maja 1915 v Rimu), pri misiji Carla Gallija, ki naj bi v Trstu preveril stališča slovenskih in hrvaških politikov do bodoče italijanske Julijske krajine, pa seveda ni šlo le za preprost klepet, temveč za resno preverjanje razmer na območju, ki je bilo že lep čas predmet pogajanj z antantnimi silami in italijanskih ozemeljskih aspiracij, ki jih je Salandrova vlada udejanjila s podpisom tajnega Londonskega sporazuma. Nekoliko cinično torej izzveni avtorjeva trditev, da je bila sklenitev Londonskega pakta zgolj nekakšen preventivni ukrep in da je bila Italijanska kraljevina zaradi svojega geografskega in ekonomskega položaja prisiljena izbirati med obema stranema, vendar je protiavstrijski in liberalno-demokratski duh risorgimenta prevladal pri odločitvi, da se Italija postavi na stran antantnih sil. Avtor pri tem dodaja, »da je neoprostljiva napaka fašizma, da je zanikal izvore italijanskega risorgimenta in je torej deželo potisnil v drugo svetovno vojno na napačni strani, negirajoč iste vrednote, ki so leta 1915 prežemale iredentizem, če se strinjamo ali ne. Gre za presojo, zaključuje, ki seveda ne prepreču-

je zadržkov pri ocenjevanju razlogov – mnogokrat neplemenitih in nepremišljenih – ,ki so vodili Salandro in Sonnina, še prej pa Viktorja Emanuele III., k italijanski intervenciji maja 1915«.

Razprava, ki je prav gotovo marsikje znova prisotna ob lanskem oziroma letošnjem jubileju, vendar hkrati preseneča ob tako izkušenem in renomiranem avtorju, kakršen je Almerigo Apollonio, ter seveda ob vrsti del italijanskih, avstrijskih, slovenskih in hrvaških avtorjev, ki jih avtor prav gotovo pozna in so, kot uvodoma rečeno, uspela preseči okvire nacionalistične retorike. Delo, v katerega je nedvomno vložil veliko truda in dosedanjih izkušenj in ki bo nedvomno razširilo obzorje mnogih bralcev, seveda ni namenjeno zgolj njim. V roke ga bo vzel tudi marsikateri zgodovinar in poznavalec obdobja, ki ga v njem obravnava, zato pri tovrstnem zgodovinskem čtivu in tematiki, ki jo obravnava, avtor tega ne bi smel spregledati in zanemariti.

Salvator Žitko

Todor Kuljić (2014): TANATOPOLITIKA. SOCIOLOŠKOISTORIJSKA ANALIZA POLITIČKE UPOTREBE SMRTI (Thanatopolitics. The sociological-historical analysis of the political use of the death). Čigoja štampa, Beograd, 423 strani.

Man is a being who thinks and uses death. In the course of history, a mere fact of finiteness of life did not only inspire complex philosophical contemplations and caused restlessness, but also a political utilisation of death anxiety, which is not less complex. Moreover, not only do undertakers make a living through the death, but rulers as well. The subordinated are deliberately deceived by death. Thanatopolitics deals with political use of death, grave and corpse. The important dead people are claimed as integrative symbols of the order of the living. Critical thanatology goes even further and studies social inequalities in dying and ideological utilisation of death. Prescribed norms in dealing with death are a part of ideology which justifies inequality of the living. Criticism of various thanatological ideologies i.e. utilisations of death by the living ruling groups is the topic of Kuljić's book. How do the rulers control the subordinated through funerals, graves and commemorations? A wider thanato-sociological frame is needed to study this complex and historically changeable activity. The analysis of each historical epoch started with hegemonic interpretation of death and with the vision of a good death. These contents justify, directly or indirectly, the interests of ruling groups: the dead go to heaven of hell, after death their souls transmigrate to another living

body through reincarnation or they become an eternal part of the nation or the class. Thanatopolitics studies various political and ideological use of death, while thanato-sociology studies a deeper interest aspect of these activities. Thanatopolitics is a part of the culture of remembrance and its frame in this book is not outlined ethnologically or historiographically, but sociologically, stresses author.

The first part of the book gives elements of theoretical and conceptual frame and the relationship between thanatopolitics and thanatosociology is defined. Three aspects of study of thanatopolitics are explained: (1) historical, (2) symbolical – ritual, and (3) class aspect. Social and political aspects of death are defined as well as rituals, symbols and different desirable visions of death. In consideration of social-integrative public ritualisation and symbolisation of death, attention is paid mostly to grave and funeral. Commemoration of the dead evokes emotions, then it turns into a myth, and finally it becomes social-integrative cultural memory which is used to justify rulers power. Today, there are also attempts to transfer charisma of the dead to the living through burial rites. The aim of burial rites is to transform the vanish-